

Martí Gironell

La ciutat dels somriures

Històries de supervivència a Bombai

3a
edició

prisma

Cossània Edicions

LA CIUTAT
DELS SOMRIURES

Històries de supervivència
a Bombai

MARTÍ GIRONELL

Col·lecció Prisma - 9

LA CIUTAT
DELS SOMRIURES

Històries de supervivència
a Bombai

MARTÍ GIRONELL

Cossetània
EDICIONS

L'autor destinarà els diners que obtingui de la venda d'aquest llibre al Committed Communities Development Trust (ccdt) de Bombai.

Primera edició: febrer del 2005
Segona edició: abril del 2005
Tercera edició: octubre del 2007

© Martí Gironell
© Cossetània Edicions

Edita: Cossetània Edicions
C. de la Violeta, 6 • 43800 Valls
Tel.: 977 60 25 91
Fax: 977 61 43 57
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com
premsacossetania.blogspot.com

Disseny i composició: Imatge-9, SL

Impressió: Romanyà-Valls, SA

ISBN: 978-84-9791-304-1

Dipòsit legal: B-42.228-2007

*Als meus pares, que m'han donat la vida,
i a l'Eva, amb qui la comparteixo*

PRÒLEG

Des de la meua perspectiva de viatger, el Bombai que he conegut és un Bombai intuït més que viscut. Certament, n'he trepitjat els carrers i he pujat als trens atapeïts i als tricicles motoritzats que circulen a batzegades. He respirat les aromes de la ciutat, m'he emborratxat de les fortors i he patit les bravades i pudors. I els fàstics. Però no m'he implicat en la vida quotidiana dels ciutadans. En canvi, en Martí Gironell s'ha involucrat fins al moll de l'os en el teixit més íntim de personatges anònims que pateixen marginacions i malalties. La seva visió de Bombai i la meua potser no difereixen gaire, però el coneixement que ell ha acumulat assistint, consolant i compartint és a anys llum de la meua minsa experiència. En Martí Gironell en coneix els budells, i jo no vaig més enllà de les crostes. De les crostes que es fan a la pell quan les ferides es tanquen.

El viatger passa de llarg les pústules, no s'atura davant el dolor aliè perquè és un cronista de la imatge. Pot testimoniar el dolor però no el viu. El passavolant fa la funció d'observador, és un escriba que anota i s'amara poc. En canvi, el voluntari social s'implica, participa i s'insereix en les escenes que la nova realitat li aporta. I les viu.

Quantes vides s'escolen per aquest grapat de fulls! Vides d'infants, fulles tendres tremoloses, àngels ferits il·luminant l'infern. En Martí Gironell ens les acosta,

aquestes vides. Estima tant les criatures —adults o nens, tant se val— que el cor de l'autor ens entra a través de les seves paraules, sentides i planes. Aquest és un llibre honest, escrit amb passió i alhora amb sentiment.

Però no tot és pèrdua i dolor. Hi ha goig per la vida, fins i tot, humor i, per damunt de tot, dosis de gran humanitat. Ulls enormes il·luminats per mirades que s'apaguen, ànimes poderoses presoneres de cossos derrotats, corcats per una guerra silenciosa que es lliura per dins. La sida, a la sang, xucla i enfonsa, però el voluntariat d'Ankur —l'orfenat per als nens afectats— aplica pòsits d'amor a les agulles de glaç.

No sé si s'acosta el dia que un exèrcit de soldats com en Martí Gironell tindran cura de les xacres que aclaparen el món menys desenvolupat. Joves que mirin més enllà dels mirallets de colors que la societat consumista els posa de parany. Ara que finalment s'ha abolit el servei a una pàtria dubtosa, per què no es poden llançar a la certesa de servei al proïsmo, a assistir desinteressadament qui plora i pateix, sovint en silenci, a l'ombra de les nostres deixalles?

Jaume Mestres

INTRODUCCIÓ

Somriure és l'esbós del riure lleu, sense soroll —gairebé sense gosar—, amb un senzill moviment dels llavis. De vegades, és l'acte previ a una riallada que reflecteix la felicitat d'una persona, ni que sigui momentània. A Bombai, no només he après a somriure sinó també a valorar els somriures. Ja ho diu la cançó de Noa: *Smile, without a reason why* ("Somriu, encara que no en tinguis cap motiu"). Moltes de les persones que he conegut no tenen cap motiu per fer-ho i, de vegades, ni ganes ni forces. Però ho fan. No tenen família, no tenen futur, però es tenen a ells mateixos i moltes ganes de viure. I amb això n'hi ha ben bé prou. Són somriures nets, sincers i encomanadissos que serveixen per a alligonar-nos i fer-nos adonar que la vida, encara que sembli una obvietat, val la pena viure-la.

PRESENTACIÓ: LA CIUTAT DELS SOMRIURES

Quan es fa un viatge a un país del sud, més que a viure la realitat del país, s'hi va a observar-la, per mirar de prendre'n consciència i entendre el seu ritme de vida. Se sap d'entrada que un mes, trenta dies, són pocs per conèixer la realitat d'un país, sigui quin sigui, sobretot si se'n té una informació prèvia més aviat pobre. Sovint s'hi va per un període limitat de temps. L'estada té principi i final, la qual cosa permet viure l'experiència, d'una banda, amb més intensitat i, de l'altra, amb una certa distància. I s'acaba per adoptar una posició d'espectador. S'observa, es coneix i, fins i tot, s'intenta comprendre. El problema, gairebé inevitable, ve quan des de l'òptica occidental s'intenta canviar, ni que sigui una mil·lèsima, aquella realitat que per a tu és caòtica i estranya. Entendre o mirar d'entendre les normes de funcionament de països del sud és pràcticament impossible. Les dinàmiques socials, econòmiques, culturals i religioses són diferents de les que coneixem. Costa comprendre-les, per més que s'hi posi molt bona voluntat. Els nostres paràmetres, els nostres pensaments, els nostres costums no s'han tallat pel mateix patró (i el mal és que ens pensem, equivocadament, que els nostres són els millors!) i sovint no encaixen amb els d'una cultura mil·lenària i plena d'història, amb les seves pròpies lleis, gràcies a les quals precisament s'ha mantingut viva. Trenta dies, doncs, només donen

l'opció de fer un primer tast —sempre picant, si és a l'Índia— i conèixer uns personatges concrets que viuen d'una determinada manera aquella realitat que és la seva. Noms nous, vides intenses i grans històries de supervivència en cossos menuts. Durant el primer mes, Bombai em va obrir les portes d'un món desconegut. L'Índia va deixar de ser una foto de colors satinats i es va convertir en un racó ple de cares brunes, somriures sincers i lluites diàries per sobreviure. La lluita d'unes persones que no tenen res però se'n surten amb una dignitat envejable. I això és una lliçó sobre la vida que no s'oblida mai més.

A través d'aquest llibre voldria transmetre aquesta sensació als lectors, aconseguir que passessin pels llocs més significatius de Bombai, els miressin, s'hi aturessin i els coneguessin i que visquessin al costat d'una colla de persones extraordinàries i representatives de la vida de la ciutat on vaig viure. I que després hi reflexionessin i, si s'hi veuen amb cor, s'animessin a anar-hi per conèixer-les i ajudar-les.

Les sensacions no són gaire diferents de les de qualsevol altra persona que s'hagi deixat sorprendre per la riquesa d'una altra cultura. Bombai desconcerta, fa trontollar els esquemes i serveix, d'una banda, per aprendre i, de l'altra, per recuperar una colla de valors útils, necessaris per a viure i massa sovint oblidats. De les moltes sensacions que provoca aquesta ciutat n'hi ha una que és definitòria: no deixa indiferent. Tot i ser un racó de món on la gent va de passada, sense aturar-s'hi, perquè és la porta d'entrada d'un país immens, Bombai té espais plens de vida i de personatges fascinants, només cal voler-los conèixer. Vosaltres en coneixereu uns quants, aquells que vaig trobar perquè

m'hi vaig aturar. I gràcies a aquestes coneixences hi vaig tornar.

Quan hi vaig anar per primera vegada, l'agost del 2002, formava part d'un grup en un camp de treball solidari de l'ong setem, Servei al Tercer Món. L'any següent hi vaig tornar per motius d'amistat. Ara, Bombai ocupa un lloc molt important en el mapa dels meus sentiments. Aquesta és la història d'una experiència única a la ciutat dels somriures.

—Fielding! Què cal fer per veure l'Índia autèntica?
—Tractar de veure els indis —contestà l'altre,
i de seguida es féu fonedís.

E. M. Forster, *Viatge a l'Índia*

Primer viatge

LES PRIMERES SENSACIONS: LES OLORS, EL CARRER, LA PLUJA, LA GANA, EL TREN..., BOMBAI

Al carrer l'aigua m'arribava a sota els genolls perquè les clavegueres no estaven acostumades a engolir-ne una quantitat tan gran. La nit que em preparava per anar-me'n a Bombai era 31 de juliol i queia una autèntica pluja monsonica sobre Barcelona.

Feia les maletes i, a part de la roba necessària per a un mes, les vaig carregar d'il·lusió gairebé sense adonar-me'n, de la que vaig anar acumulant durant els últims mesos mentre preparava el viatge. Havia llegit llibres, articles i guies sobre l'Índia i Bombai. M'havien donat tanta informació en conferències, reunions i trobades —tant per saber com era la vida allà com per entendre com funcionava l'ong— que tenia unes ganes boges de veure-ho i viure-ho amb els meus propis ulls. Però aquella nit —durant unes hores— els nervis, l'excitació, el neguit me'ls va provocar la situació de caos que es vivia a Barcelona. El xàfec que havia caigut havia deixat els carrers intransitables. A les tres de la matinada no hi havia taxis i els telèfons de les empreses que en distribueixen comunicaven i, quan aconseguia parlar-hi, no em podien garantir el servei fins, com a mínim, al cap d'una hora. L'avió sortia a les sis del matí i jo patia perquè hi havia de ser un hora abans, a l'aeroport.

Hi havia un col·lapse monumental i no veia la manera d'arribar-hi a temps. Sabia que anava contra rellotge. No parava de ploure. Vaig baixar al carrer amb les maletes. El vestibul del bloc de pisos on vivia s'havia inundat. Vaig sortir descalç i vaig mirar d'agafar línia amb el mòbil per demanar algun taxi. Comunicaven. Em desesperava però ho vaig continuar provant fins que, finalment, em van atendre i em van assegurar que, al cap de mitja hora, tindria un taxi. I així va ser: més o menys trenta minuts, després el taxi atracava davant de casa. Pràcticament vaig haver de nedar des del portal fins al cotxe amb les maletes. Vam salpar en direcció a l'aeroport i vam navegar per una ciutat que semblava que aquella nit hagués substituït els carrers per canals.

Curiosament, al cap de pocs dies d'haver arribat a Bombai, un dels jesuïtes que vivia al Retreat House —el centre de recolliment on vaig passar tot el mes—, el malaguanyat Jordi Ribas, reconeixia, preocupat, que a la ciutat li faria molta falta aquella pluja que li explicava que havia caigut a Catalunya. Deia que era necessària perquè és la que, cada any, per aquell temps, cau a Bombai, i aquell any —que hi havia hagut una sequera extrema— li calia més que mai. La reclamava aixecant el cap i els braços, mirant cap al cel, buscava, infructuosament, que els núvols en fessin cas.

Vestit amb un *pareo* estampat i una camisa de ratlles i de lli, Jordi Ribas ens va dedicar un somriure mig amagat entre la barba i la cabellera, blanques i grises, que li envoltaven la cara i el cap. Rentava el cotxe, una minifurgoneta, aparcada a l'entrada principal del Retreat. Primer, a cop de mànega; després, l'ensabonava i li passava una baieta. Quan la va tenir neta, la va

esbandir amb una altra passada d'aigua. Vaig esternudar. Li vaig dir que em semblava que havia arrefregat un refredat amb l'aire condicionat de l'avió. Va arrufar les celles i em va contestar que els refredats, com moltes altres malalties, eren psicològics. "Ah, així estem malalts perquè volem?", li vaig preguntar. Va moure el cap una mica pensarós i em va dir: "Sí, una mica sí..., perquè si tu creus que n'arrossegues alguna, segur que acaba apoderant-se de tu". I li vaig replicar: "I la febre i els mocs i el mal de cap i el mal delit per tot el cos, què? No són reals?" "Tot plegat són mecanismes que engega el nostre cap, però, en realitat, no tenim res." "I la malària —li continuo preguntant— també és psicològica?" "Mira, si t'ha de picar un mosquit, et picarà, per més precaucions que prenguis. De totes maneres, mai no estarà de més que evitis passar per llocs on hi hagi aigües estancades i que, quan surtis de nit, procuris vestir-te amb roba blanca que et tapi els braços i les cames fins a baix. Ara tampoc no es tracta que els ho posem fàcil perquè et piquin, no?", i va deixar anar una riallada que va espantar un parell de corbs que hi havia dalt d'una branca d'un dels arbres del jardí. Uns corbs que amb els seus crits em despertaven cada matí. El que era clar era que les picades de mosquit, amb malària o sense, no eren tan psicològiques, sinó reals i ben reals. El seu riure encara ressonava en l'aire calent i embafador, però va continuar. "Igualment, si penses que et picaran, segregues una substància que no perceps, però ells, els mosquits, sí. És com si fos una mena de reclam, vénen i et piquen", va acabar sentenciant i, de cop i volta, va canviar de tema. "Me'n torno a la feina, a rentar el cotxe perquè, com que no plou...!"

Bombai necessitava la pluja que havia vist caure a Barcelona tant com els nens i nenes que havia conegut a l'orfenat necessitaven afecte i amor. Vaig intentar donar-los-en una mica durant la curta estona que vaig estar amb ells abans de fer una petita reunió de presentació de l'ong i els seus col·laboradors, amb qui vam treballar o, més ben dit, de qui vam mirar d'aprendre el màxim possible durant aquell mes, sense molestar-los gaire. A la sala gran de l'orfenat els nens ens van donar la benvinguda amb un petit espectacle de titelles i danses populars. Els treballadors de l'ong ens van oferir refrescos i ens vam presentar. Cadascú va dir el seu nom i la feina que feia. Al meu costat hi tenia assegut Ragú: alt, prim, pell força fosca, un bigotet ben retallat sota el nas i els cabells arrapats al crani. Tenia 26 anys i m'explicava que treballava en un dels projectes més delicats però al mateix temps més engrescadors de l'organització al costat de Kamathipura, el barri de prostitució de Bombai. Una ciutat que anava descobrint de mica en mica i que, de moment, tenia la banda sonora dels corbs que em despertaven de bon matí i la dels clàxons i botzines dels cotxes, camions, autobusos i *rickshaws* que transitaven esperitadament per la ciutat enmig de la xardorosa xafogor. Només la suau brisa que bufava arran del mar la calmava una mica.

La brisa i els ventiladors que penjaven del sostre de qualsevol habitació empenyien l'aire i el feien córrer. I només llavors t'omplia una agradable sensació de benestar. Mentrestant, esperàvem la pluja, pacientment, tal com ho hauria fet un indi.

Els carrers

Una bufetada de calor i xafogor desperta de cop el viatger quan baixa de l'avió després de més de vuit hores de vol. Tant de temps assegut en la mateixa posició sense poder estirar les cames més que per anar al lavabo i, sobretot, sense dormir, et deixa baldat, amb el cos entumit. Així, en aquestes condicions, a quarts de tres de la matinada, tinc el primer contacte amb l'Índia.

Quan vaig arribar al centre on m'havia d'estar durant un mes, carregat amb les maletes com un burro, només tenia una idea al cap: muntar com més aviat millor la mosquitera per poder dormir. La sensació que vaig tenir quan la vaig desplegar sobre el llit va ser la mateixa que quan vaig anar per primera vegada d'acampada amb els amics i vaig haver de muntar la tenda de campanya. No sabia ni com posar-m'hi. No duia tampoc cap llibre d'instruccions ni cap manual, només s'havia de fer servir el cap i el sentit comú. I en aquelles hores tant una cosa com l'altra no estaven operatives. Al cap d'una hora i uns quants renecs, però, vaig aconseguir que aquella tela s'aguantés sobre el llit amb l'ajuda d'agulles d'estendre i uns quants metres de cordill. La vaig lligar als quatre ferros que sortien d'un jaç escanyolit i arrossinat i que, de fet, servien per a això: per a fixar la maleïda mosquitera, gràcies a la qual es podia dormir tranquil. No hi havia perill que em piquessin els temuts mosquits. Però aquella primera nit no vaig aconseguir dormir. No vaig poder aclucar l'ull. Primer m'ho va impedir el neguit i l'excitació de l'arribada, després l'aclapament de la instal·lació de la mosquitera i, finalment, el brunzit de les pales del ventilador que hi havia al centre del sostre de l'habitació.

La relació amb aquest giny va ser d'amor-odi. No em deixava dormir però el necessitava per a combatre la calor i per a eixugar la roba.

Els carrers de Bombai estan marcats per la pluja. Tenen una fesomia que sembla que sempre estigui en permanent adolescència: plena de cràters i forats, com si els acabessin de bombardejar. La força amb què cau l'aigua s'encarrega d'esculpir-los de manera imprevisible. Fa l'efecte que la pluja es menja l'asfalt a queixalades, i els habitants, que ja han après a esquivar els forats, acaben engolits, per desgràcia, en d'altres de més profunds i més foscos que no pas els esvorancs que ha provocat la pluja monsònica. Una pluja que, malgrat la seva insistència i força incontestables, no espanta ningú.

Tot i que els tres mesos d'estiu els núvols estan permanentment aparcats al cel de Bombai, l'activitat a la ciutat no s'atura, al contrari, encara és més frenètica. Res no se'n ressent. Els carrers bullen igualment d'activitat, sota una lona, sota un plàstic, dins una barraca. A cada moment hi ha algú que procura fer negoci i ven el que sigui. Hi ha una parada de fruita al costat d'una de tabac enganxada a una de flors que comparteix tauler amb una de roba que continua amb una de menjar, i no es distingeix quan comença la de bijuteria que ja et trobes la de sabates i, gairebé com una prolongació del negoci, un establiment de paraigües i després un quiosc i..., mentrestant, continua plovent a bots i a barrals.

La pluja en aquesta ciutat no serveix, com en d'altres llocs, per a netejar. L'única cosa que fa és accentuar encara més la brutícia, la misèria de les persones que miren de sobreviure, de malviure, perquè de la pobresa n'han fet la seva manera de subsistir, el seu estil de vida.

I la vida, a Bombai, és al carrer. S'hi compra, s'hi ven, s'hi juga, s'hi cuina, s'hi menja, s'hi dorm, s'hi beu —literalment de les basses—, s'hi fan les necessitats, s'hi viu i s'hi mor. Per a moltes famílies la seva realitat no va més enllà del tros de vorera que ocupen al costat d'una gran avinguda per on transiten milers de cotxes cada dia.

Envien les criatures a pidolar a l'altra banda del carrer, al costat del semàfor, mentre el pare o la mare surt d'aquell requadre per buscar-se la vida. Algun membre de la família sempre es queda fent guàrdia.

Aquesta és la seva feina: vigilar que ningú no els prengui aquell tros de carrer, que s'ha convertit en el seu espai vital, conquerit durament, amb gran esforç.

És impossible determinar el nombre real de persones que cada dia entren a la ciutat, però són famílies senceres que s'hi instal·len. Saben que gairebé tothom pot trobar feina, el que no podran és trobar un lloc digne per a viure.

L'expressió *fer-se un lloc en el món* adquireix en aquesta ciutat una altra dimensió. Els seus habitants saben prou bé què vol dir no tenir ni un miserable tros de terra per deixar-s'hi caure, mort o viu, és igual. De fet, moltes vegades, sobretot de nit, les siluetes humanes que descansen a la vora de la carretera, al costat de munts de deixalles i runes, ajagudes amb gossos i altres persones, fàcilment es poden confondre amb embalums, amb paquets o senzillament amb altres munts de residus o animals morts. Això mateix és el que vaig veure la nit que vaig arribar. Sortia de l'aeroport i anava cap al Retreat amb el desajustament horari al cap i la sensació que allò que em passava per davant dels ulls no era real. Però ho és, i aquestes persones fan molt més

N'hi ha més de mil a Bombai. És el mitjà de transport més ràpid i més utilitzat després del tren. Els rickshaws, però, tenen prohibit circular pel centre de la ciutat. Diuen que és perquè no s'emeti més pol·lució.

Durant el monso, l'aigua de la pluja és un element més dels carrers de Bombai. El ritme frenètic de la ciutat, però, no s'atura.

Més de la meitat de la població de Bombai viu al carrer, en barraques. Més de tres milions de persones no tenen accés al lavabo. Més de sis no tenen aigua potable per beure i per a molts milions més l'electricitat és un somni.

La supervivència d'una família, de vegades, depèn d'arribar abans que ningú —fins i tot que els corbs— a un contenidor per remenar-lo i endur-se'n alguna cosa per posar a taula.

L'espai és un bé molt escàs i preuat. Per això moltes famílies instal·len les seves barraques a les vores dels carrers, davant de les cases.

El Dia de la Independència, el 15 d'agost, tothom —intocables inclosos— ret homenatge a la bandera. Des de petits els inculquen el sentiment d'amor al país.

Suresh i Amin més que dos amics són dos germans. Es desviuen per les seves famílies i pels seus amics.

La traça que tenen per pintar els cartells l'han de desenvolupar sobre una bastida de bambú i amb el risc de patir un accident laboral.